

F. Valentino tabulis olim consignatum, quod etc.... (Eggerer i. m. 166. l.) És a következő lapokon valóban elbeszéli László siklói várnagy legendáját. Ami most már az eredeti és az Érdy-kódex fordított szövegének egymáshoz való viszonyát illeti, az Eggerer-féle közlemény alapján is feltehető a genetikus kapcsolat. A magyar fordítás ugyan rövidebb, de felöleli a latinak minden mozzanatát; a latin szöveg viszont megvilágítja a magyarnak egész szókincsét. Szembetűnőbb tárgyi eltérést mindössze egy motívumban találunk, ott, amikor László túlvilági élményeinek elbeszélésében jó és gonosz cselekedeteinek mérlegeléséről szól. A magyar szövegben a jó és gonosz cselekedetek kettős elkönyvelésével találkozunk, a latinban azonban valódi súlymérőről van szó: az egyik serpenyőbe a bűnsnek jó, a másikba rossz cselekedeteit vetették. Ha tekintetbe vesszük az effajta víziók e nevezetes elemének nagy elterjedtségét s az említett változatok vegyes használatát, akkor a magyar szöveg eltérését habozás nélkül a fordító javára írhatjuk. Az Eggerernél közölt szöveget tehát addig is, míg egy régibb lectio variansra nem akadunk, bátran tekinthetjük alapszövegnek. Példánk irodalomtörténeji nevezetességét növeli magyar vonatkozása is. Igaz, hogy magyarsága vajmi gyöngye lábán áll, ha az összehasonlító mondatörténet élesebb világlátásába helyezzük. Mert a mi legendánk is egyike a régibb idők világlátás mondáinak, melyeket Proteushoz hasonló változékonyság mellett semmi sem jellemez jobban, mint az utak és módok kiszámíthatatlan sokfélesége, amelyekben az idő és tér legtágabb határai között idestova bolyongani soha meg nem szűntek. Példáért nem is kell messze fáradnunk. Közelel változatok olvashatók az Érdy-kódex 21. és 573. lapján a párisi elkárhozott doktorról, ki a ravatalon háromszor felemelkedett; a forrás itt Franciscus de Puteo karthauzi szerzetes bő *Vitaja*, az *Acta Sanctorum* Oct. III. kötetében (p. 707—721.). Temesvári Pelbárt is elmond különösen az utóbbihoz egy fölötte hasonló miraculumot *Stellarium*ának függelékében (l. XII. p. III. c. 10. m. 2.); sajnos, hogy máskor oly pontos forrásjelölése ezúttal nem ad felvilágosítást legendánk eredetére.

Mindezt helyénvalónak találtam elmondani kiegészítésül és részben igazításul a MNy. fent idézett *Tokos ló* című cikkéhez.

HOLIK FLÓRIS.

SALAMON ÉS MARKALF TÁRGYKÖRÉHEZ.

A Balassi-comoedia éles világot vet a XVI. század életének arra a sötét föltjára, hogy a magyar nép mily igazságtalanságokat volt kénytelen eltűrni saját urai részéről. A keserű elnyomatás azonban igen gyakran a szilaj kedvnek legvadabb kicsapongását eredményezte. A népszellem visszahatásaként föltűnt az irodalomban egy új típus, az agyafűrt paraszt: kifog azokon, akik előtt a szegénységnek ugyancsak meg kellett húzódnia. E népszellem első képviselője irodalmunkban *Salamon és Markalf*; már alapszemléjének általános érdeke is a világirodalom azon vándorai közé emeli, melyek az idő és tér tág határai között idestova bolyongani soha meg nem

szüntek. Elsősorban nagy kelendőségével vonta magára az irodalomkutatók érdeklődését (v. ö. Reinhold Köhler, *Kleinere Schriften* II. Berlin, 1900. 270. lapon felsorolt irodalmat); s az úgyszólván csak magának a népkönyvnek elterjedésével törődött. A vizsgálódás területének ily korlátozása azonban nem igen ad alkalmat messzibbre elágazó kutatásokra, hisz a népkönyvnek hagyományozott szövege vezérfonal gyanánt szolgál a leszármazás problémáit illetően, s megoldásuk éppen ezért csupán bibliografiai ismeretekhez van kötve. Nem így Markalf egyes példabeszédeinek és cselekedeteinek, jelesül ezek eredetének és vándorlásának nyomozásánál: itt ugyanis a népkönyv szövegéhez való hívebb ragaszkodásról már a motívumok önállósága miatt sem lehet szó, sőt azokat a szabadabb szerkesztés, meg az ennek tágabb keretei közt mozgó lelemény alakítja.

Ezúttal a népkönyv befejező mozzanatára utalunk, midőn Markalf agyafúrtsága s durvaságai végkép kihozzák Salamont a sodrából, s parancsot ad, hogy Markalfot föl kell akasztani. Markalf nem bánja, csak arra a fára akasszák, amelyet maga fog kiválasztani. A király beleegyezett és elküldötte szolgálait, akikkel Markalf összejárta Jozafát- és Kármel-völgyét, a Libanon- és Olajfák-hegyét, aztán visszatért, hogy alkalmas fára egyáltalán nem talált. Ez ötletet Jacques de Vitry († 1240) akkói püspök is elmondja, s az ő relációja, mint önálló szerkezet, mely nem a népkönyv céljait szolgálja, a legrégebb latin-nyelvű lectio. Jacques de Vitry elbeszélését szentbeszédbe szőtte, s az a nagy sokaság, mely az ő beszédén épült, lett termőtalaja e közkedvelt mesetárgynak; hátha még hozzávesszük azt a tömeget, mely papjai közvetítése révén ismerte meg Jacques de Vitry elbeszélését! Egyfelől a szószéknek ilyen szerepéből magyarázható Vitry szerkezetének nagy elterjedése, melynek igazolásául a következő népnyelvi előadásokra utalunk:

1. Guerrini, *La Vita e le Opere di G. C. Croce*. Bologna, 1879, p. 251.
2. *Libro de los Enxemplos*, LIX. ed. Don Pascual de Gayangos, *Biblioteca de Autores Españoles.*, v. LI. Madrid, 1860. p. 443.
3. *Schimpf und Ernst* ed. Vesterley, *Bibl. des Litter. Vereins in Stuttgart*, v. 85. 1866. p. 283.
4. *Shakespeare Jest-Books*, v. II. ed. W. C. Hazlitt, London 1864. «The Jests of Scogin», p. 152.

Midőn Jacques de Vitry szerkezete, melynek többé-kevésbé eltérő variánsai az imént jelölt előadások, először tűnik föl az irodalomban, Salamon és Markalf története már népkönyvvé tökéletesedett — amennyire megállapítható ez a. XII. században virágzott Villermus (*Hist. ver. in part. Transmarinis gestarum*, ed. Bongarsius, p. 834.) hivatkozásából. Amit tehát e körülmény számbavételével a botlás kockázata nélkül mondhatunk, az, hogy a Jacques de Vitry-féle szerkezet a népkönyv egyik anekdotájának reflexe. Nem lehetetlen azonban, hogy benne egy régebbi népies szerkezet öröklődött, mely forrása lehetett a népkönyvnek, s mint ilyen, útmutatóul szolgálhat abban az irányban, mely az eredeti forrás megtalálásához vezet. E probléma megoldása ezúttal nem lehet föladatunk: itt csak adalékokat akartunk nyújtani a népkönyv egyik, éppen nem érdektelen anekdotájának tárgy-történetéhez.

Narratio Jacobi Vitriacensis ex Sermonibus vulgaribus.
 Edidit T. Fr. Crane, The exempla of Jacques de Vitry,
 London, 1890. p. 25.

Demones siquidem assimilantur satellitibus viri potentis qui, cum ducerent hominem ad suspendium, venientes ad silvám dixerunt illi: «Oportet quod suspendamus te sicut injunctum est nobis, sed hanc facimus gratiam ut, ex omnibus arboribus hujus silve, eligas tibi aliquam quam malueris ut in illa suspendaris, multas enim pulcras et proceras invenies, quæ te bene sustentabunt et poteris honorifice suspendi». Cum autem ducerent illum per diversas arbores, dicebant: «Placet tibi arbor ista?» At ille: «Non placet mihi, in ista nolo suspendi». Et cum per omnes transisset, nunquam invenire potuit quam acceptaret.

HOLIK FLÓRIS.

ISMERETLEN KURUC-KORI VERSEK.

Az egri érseki főegyházmegeye gazdag levéltárában Telekesy Istvánnak, II. Rákóczi Ferenc kedvelt egri püspökének, nagyszámú irományai között egy csomó régi vers is maradt fenn: a legrégibb 1664-ből, a legkésőbbi 1711-ből, a többi a közbeeső időből való. Irodalmilag nincs nagyobb becstük, mint az ekkoriban százával készült kisebb-nagyobb verseknek, melyeket műveltebb főrendüek és félművelt, de verskedvelő közemberek egyaránt írtak, nem költői becsvágyból, hanem rendesen azért, hogy valamely eseménynek emlékezetét fenntartsák vagy az azok által keltett közhangulatnak kifejezést adjanak (ilyenek az alább közlöttek is); de van köztük akárhány (a főtjelzett csomóban is három), mely a százados harcokban nagyon eldurvult erkölcsöket és szokásokat vagy egyesek megbotránkoztató életmódját korholja. Ha irodalmilag nem, kortörténeti adalékaik miatt az itt szóban forgó versek is számot tarthatnak némi figyelemre, annál inkább, mert háromnak maga Telekesy a szerzője.

Az I. számú, mely az egykorú kéziratban *Vj Cantio* címet visel, Zrinyi Miklósnak 1664-iki téli és tavaszi hadjáratairól szól, és annak az elkeseredésnek ad kifejezést, melyet maga Zrinyi, de az egész ország is érzett a miatt, hogy a bécsi udvar e dicsőséges hadjárat minden gyümölcsetől megfosztotta a magyarságot. A vers írója, bár maga aligha vett részt a hadjáratokban, a dunántúli felvidéken mindenről jól értesülhetett. A vers elején — a kor divata szerint — egy-két klasszikus, hátrább allegorikus vonatkozások vannak. A nagyhatalmú idegen fő- és alvezéreket nem volt tanácsos nyíltan megbélyegezni, az ország pedig — mint az utolsó sor mondja — úgyis tudja, kikről van szó. A versszerző azonban bízik, hogy minden ármánykodás ellenére «Isten gondját viseli nemzetünknek és *Zrinyinek is*». A vers tehát mindenesetre még *Zrinyi életében*, valószínűleg a 9-ik vszban említett béketárgyalás idején (tehát 1664 aug. havában) készült; szerzője azonban a keresztneveket jelző aláírásból nem állapítható meg. A kézirat nem eredeti, de egykorú másolat. Versformája az akkor még nagyon kedvelt Balassiverszak, három sorra nyújtva, melyek a belső-rímeknél megtördelve kilenc sorra oszthatók.